e*forum

Píše Václav Maidl

(E*forum, 17. 05. 2023)

Dokud v nakladatelství Labyrint nevyšla v českém překladu *Kavárna nad Prahou* (2001), byla Lenka Reinerová jako autorka v české společnosti navzdory třem předchozím česky vydaným knihám (*Hranice uzavřeny*, 1956; *Ze dvou deníků*, 1958; *Sklo a porcelán*, 1991) prakticky neznámá. O něco známější byla v někdejší NDR, kde kromě překladu prvotiny *Grenze geschlossen* (1958, nakl. Neues Leben), začala od roku 1983 uveřejňovat v tehdy prestižním nakladatelství Aufbau Verlag své povídky i vzpomínky. Kmenovou autorkou tohoto nakladatelství zůstala i po roce 1989. Průlomu v uznání své tvorby se dočkala po vydání *Das Traumcafé einer Pragerin* (1996), kdy byla oceněna jednou z nejváženějších literárních cen Německa, tzv. Schillerovým prstenem (1998), poté již následovala v rychlé řadě další vyznamenání z české i německé strany (Medaile Za zásluhy, 2001; čestná občanka Prahy, 2002; Goethova medaile, 2003). Proč tolik faktografie? Paralelně s tímto veřejným oceněním vzrůstá zájem o dílo Reinerové také mezi germanisty, jejichž články, studie a posléze i monografie přibývají od roku 2002 tempem svědčícím až o jistém trendu, což v nejnovější publikaci ***Lenka Reinerová und die Zeitschrift „Im Herzen Europas“*** ve shrnujícím výčtu uvádí francouzská germanistka **Hélène Leclerc**.

Její monografie představuje dosavadní završení téměř patnáctiletého zabývání se osobou a dílem Lenky Reinerové a přichází s doposud opomíjeným aspektem: věnuje se Reinerové coby žurnalistce a jejímu působení v redakci německojazyčného časopisu *Im Herzen Europas* vydávaného v letech 1958–1971 v Praze. Leclerc přistoupila k tématu velice svědomitě: Nejenže kompletně přečetla a analyzovala všechna čísla časopisu, jakož i časopisu *Wir und Sie im Herzen Europas*, vydávaného stejnou redakcí v letech 1961–1970 speciálně pro rakouské čtenáře, nýbrž měla také možnost nahlédnout do prozatím neuspořádané pozůstalosti Lenky Reinerové, jejíž česká část se nachází v Literárním archivu Muzea české literatury (dříve Památník písemnictví) a německá v berlínské Akademie der Künste. Autorka musela s politováním konstatovat, že vlastní archiv redakce se nezachoval, prozkoumala však archiv nakladatelství Orbis, v němž jmenované časopisy vycházely. Vzhledem k zájmu StB o osobu Lenky Reinerové prostudovala Leclerc rovněž spisy uložené v Archivu bezpečnostních složek. Již tento výčet ukazuje na solidní práci autorky s prameny, jejíž výsledky jsou shrnuty v celkem dvanácti přílohách na str. 327–381 (např. seznam všech článků Lenky Reinerové od ledna 1958 do května 1970 nebo přehled německojazyčných tuzemských i zahraničních periodik, do kterých Lenka Reinerová přispívala – včetně konkrétních údajů zveřejnění jednotlivých článků – či tabulka výrobních a tiskových nákladů).

Vedle množství drobných, leč důležitých analytických postřehů oceňuji na publikaci obecně tři věci: a) metodičnost výzkumu a přehlednost podání; b) výstižnou charakteristiku obou časopisů, zahrnující jak jejich poslání a fungování, tak jejich postupnou proměnu v souvislosti s proměnami československé společnosti ve sledovaném období – to vše podloženo podrobnými analýzami textů, časopiseckých obálek a obrazového doprovodu, jakož i znalostí historického kontextu; c) analýzu stylu Lenky Reinerové, jehož charakteristické prvky Leclerc nalézá i ve spisovatelčině literární a memoárové tvorbě.

Po úvodním přehledu stavu bádání a přiblížení pramenů, s kterými pracovala, vytyčuje autorka čtyři body, jež chce ve své práci sledovat. Prvním je historie časopisu *Im Herzen Europas*, druhý bod představuje úloha obou časopisů v československo-německých a československo-rakouských vztazích, třetí bod tvoří osoba Lenky Reinerové samotné a určení významu její žurnalistické práce pro časopisy a vliv této práce na její literární tvorbu, čtvrtý bod se pak soustřeďuje na působení obou časopisů a jejich význam v době pražského jara 1968. Než však přikročí k vlastním analýzám, načrtává Leclerc historický, politický a kulturní kontext Československa v letech 1958–1970. Teprve poté se věnuje časopisu coby kulturnímu magazínu ve službách kulturní diplomacie, i zde opět v několikerém kontextu – všímá si úlohy tisku v socialistickém systému obecně, otázky cenzury, podává přehled tisku vydávaného v Československu se zřetelem k vydávání tisku německojazyčného tamtéž. Po představení jednotlivých členů redakce (mimochodem: díky detailnímu průzkumu archivních materiálů může zredukovat tradované dlouholeté šéfredaktorství Lenky Reinerové na období od listopadu 1968 /po emigraci šéfredaktora Gustava Solara/ do května 1970 /Lenka Reinerová dostává výpověď a zákaz publikační činnosti/) následují struktura, program a obsah časopisu i jeho charakteristika z pohledu Leclerc, která zde vidí dva základní prvky: propagandistický (časopis slouží jako„výloha“ socialistického režimu) a zprostředkovatelský (časopis jako nástroj interkulturního dialogu). Badatelka se zaměřuje speciálně na zobrazování a pojetí česko(slovensko)-německých a rakouských témat a jejich sporných bodů, z nichž většina je ukotvena v historii a jejichž důsledky zasahují často až do přítomnosti (pro nepamětníky: diplomatické vztahy mezi NSR /tehdejší označení SRN/ a ČSSR byly navázány na úrovni obchodních zastupitelství teprve v roce 1967). Velmi citlivě přitom rozlišuje česko-rakouská témata vyplývající z dlouhodobého spolužití v habsburské monarchii a zaznamenává jiný, vstřícnější přístup k neutrálnímu Rakousku ve srovnání se „Západním Německem“, což ostatně vedlo v roce 1961 k již zmíněnému založení časopisu *Wir und Sie im Herzen Europas*. Poměrně velký prostor věnuje také paradoxnímu jevu, že časopis zaměřený na propagaci současného socialistického Československa se v četných článcích hlásí k dědictví kulturních statků svázaných s německojazyčnými kulturami, ať již jde o barokní stavby či německy psanou literaturu na čele s Franzem Kafkou. To již předznamenává uvolněnou atmosféru roku 1968, jímž a jehož důsledky pro oba časopisy se zabývá závěrečná část monografie.

Při vědomí oficiálního poslání časopisu konstatuje Leclerc při srovnání s jinými kulturními magazíny nejen vyšší literární kvalitu (s. 79), nýbrž také vysokou výtvarnou

úroveň, k níž přispívali již „zavedení“ anebo začínající talentovaní fotografové a výtvarníci (např. Ladislav Sitenský, Oldřich Škácha, Oldřich Karásek, Adolf Hoffmeister, Miloslav Troup, Eva Fuková, Jiří Kolář aj. – viz příloha č. 5 na s. 350–360). Neuniká jí polemický tón obhajující československé stanovisko v ožehavých politických tématech (mnichovská dohoda, vyhnání – autorka se podivuje nad užíváním slov „Umsiedlung“, případně „Aussiedlung“ namísto „Vertreibung“, nevnímá zde českou optiku užívající do počátku devadesátých let slovo „odsun“) a zjišťuje, že autorkou mnohých takovýchto článků je právě Lenka Reinerová, „která se často nachází v první linii, neboť se zabývá tématy se vztahem k západoněmecké politice. Novinářka se zde vyznačuje virulentními stanovisky, v nichž přesídlení německého obyvatelstva zdůvodňuje a prohlašuje za legitimní“ (s. 185).

Podíl Lenky Reinerové na publikovaných článcích a příspěvcích je v malé redakci opravdu enormní. Vedle výše uvedených témat je také autorkou velkého množství úvodníků, píše filmové kritiky, vede rubriku reagující na dopisy čtenářů. Kromě kvantity zaujal Leclerc ovšem v textech Lenky Reinerové i angažovaný a osobní postoj, reprezentovaný často užíváním první osoby singuláru, stejně jako jejich literární kvalita. Aby přiblížila, v čem spočívá, analyzuje detailně dva její texty, uvedené in extenso rovněž v přílohách. Zjišťuje používání napětí mezi úmyslně nenápadně znějícím titulkem a vlastním obsahem textu, jenž je v jeho průběhu pozvolna odhalován – např. v článku *Statt eines Glückwunsches aus der Heimat* využívá Lenka Reinerová výročí dvaašedesátých narozenin válečného zločince Hermanna Krumeye (rozhodl mj. o zavraždění 88 lidických dětí), aby v kontrastu s postupně budovanou domáckou narozeninovou idylou poukázala na to, že Krumey spokojeně žije v NSR a za své zločiny nebyl navzdory úsilí Polska a Československa nikdy potrestán. Zároveň s tímto kontrastem sleduje Leclerc smysl Lenky Reinerové pro dramatické vystupňování: Jestliže na počátku textu při odhalování identity hlavní postavy pracuje pouze se zájmenem „on“, v dalším textu pak užije nejdříve křestní jméno, chronologicky uvede „hrdinovy“ funkce ve spolcích, sdruženích a politické straně a teprve v souvislosti s příslušností v SS se objeví příjmení. Zmiňuji tyto minuciózní postřehy Hélène Leclerc proto, abych prokázal jak její schopnost zvládat velké množství materiálu (viz výše), tak umění mikroanalýzy, jejíž výsledky jí umožňují závěry o stylu Lenky Reinerové. Kromě rysů již zmíněných jsou to propojení veřejné a osobní sféry (Lenka Reinerová velmi často vychází z osobních zážitků), metaforičnost jazyka, hojná přítomnost ironie, vytváření fantastických či snových představ. Stejné prostředky shledává Leclerc ovšem i v prózách Lenky Reierové, a přichází proto s tezí o prolínání žurnalistického a literárního stylu v tvorbě Lenky Reinerové (pro její prózu zase konstatuje, že se v ní často nevypráví, nýbrž referuje (s. 305).

Lze-li něco k monografii kriticky poznamenat, pak je to vedle překlepů (zamrzí nejvíce u Torbergova data úmrtí: 1949 místo 1979 a datování pořadu o úmrtí Jana Palacha do roku 1968) a počítačových „zmetků“ (např. opakování identické poznámky č. 77 pod č. 88 bez vztahu k textu či občasné pětimístné datace publikací v seznamu literatury) zjednodušování českého a československého kontextu v některých pasážích. Přes uvedený rozhled autorky v dějinách a kultuře Československa není například postoj

československého státu k otázce mnichovské dohody či k vyhnání německého obyvatelstva motivován tím, že „se jedná o leitmotiv sovětské zahraniční politiky vůči Bonnu“, nýbrž vlastními zájmy. Stejně tak diplomatické vztahy mezi Československem a tehdejší NSR nebyly navázány až v roce 1972 (s. 30), ale na úrovni obchodních zastupitelství již dříve, jak sama autorka konstatuje na s. 47 (viz výše). A aby se zamezilo vytváření dalších legend: U založení Pražského literárního domu autorů německého jazyka stála trojice František Černý, Kurt Krolop a Lenka Reinerová, nikoli jen sama Lenka Reinerová (s. 13). Vzhledem k významu a rozsahu publikace (393 stran) jde ovšem jen o drobné detaily.

Hélène Leclerc: *Lenka Reinerová und die Zeitschrift „Im Herzen Europas“*. Wien / Köln: Böhlau, 2022, 393 s.

www.ipsl.cz